

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioan. Petri Maffei, Bergomatis, E Societate Iesv,
Historiarvm Indicarvm Libri XVI.**

Maffei, Giovanni Pietro

Antverpiae, 1605

Historiarvm Indicarvm Liber Decimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11473

HISTORIARVM

INDICARVM

LIBER DECIMVS.

Antonium Nonnius Acunia cum solennibus cære-
 moniis & supplicationibus inito magistratu,
 (is fuit annus aperte Indiæ trigessimus secun-
 dus) nouos de more præfectos, ad obtinenda
 præsidia maria, destinauit. In iis Antonium
 Sylueriam cum nauibus longis quinquagin-
 ta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, è
 quibus erant fistulatores quadringenti, Cæ-
 barum bello vrere, atque omni clade vastare iussit. Hecctori Sylue-
 riæ, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quatuor, dro-
 mones duos, quatuor lembos attribuit. Orę Malabaricę, Didacum
 Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præ-
 fecit, itemque aliis alia munera ex regiis commentariis delegauit.
 Ab iis vario euentu gestæ res. Antonii Sylueriæ præcipuum decus
 inter omnes fuit. Is, cum ea quã dixi manu profectus ab vrbe Goa,
 Ciaulum tenuit, inde Rainelum Cambaiæ petit infestus. Mahometani
 oppidum habent ex eorum genere quos Naiteas appellant.
 Campestris est locus, quatuor circiter à mari leucas, amni adiacēs
 tortuoso, qui, propter tenuitatem, leuiora duntaxat nauigia pati-
 tur. Ager circā frumenti & orizæ ferax, multa insuper in lautiores
 dapes abundat alite; & incolæ, accipitrum genere, quos vulgo fal-
 cones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum, ædificiis è
 polito lapide & multiplici contignatione frequens, non modò
 propter soli vbertatem, sed etiã propter opulenta Sinarum cõmer-
 cia, scatebat ea tempestate omnibus diuitiis, & egregiam bello ju-
 ventutem iuxtã in terrestres ac nauales expeditiones præbebat Re-
 gi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equi-
 tatu, quo ferme cataphracto, more Persarum, vtuntur. & cum nulla
 pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione
 præincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & præter
 hæc, ex ephippiis arcus & pharetra suspenditur. Sylueria ad fauces
 fluminis classe delatus, maiores naues cum ducentis armatis in sa-
 lo reliquit. Ipse caturibus cum cætera manu subuectus, Surratum
 oppidum,

oppidum, metu incolarum desertum, ex itinere incendit, ac Rainelani, tum agrestium fuga, tum fumantibus tectis admoniti, quod moribus carerent, ad amnis ripam atque ad omnes viarum aditus munitionibus raptim excitatis, majora tormenta & militum stationes opponunt. Inde in Lusitanos cum ingenti clamore ac tubarum fonitu appropinquantes horrida vis telorum emissa: ceterum propter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simul, ad prohibendum descensione hostem, equites prodierat circiter quadringenti, hos praemissa fistulatores cohorte, Sylueria terribilis negotio intra oppidum repulit. Tum egressi in terram ceteri, submissis identidem ex arte corporibus vitabundi, nemine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus animis in eam pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecere, dum in arcto conglobati, pro tectis ac focis egregie dimicant. Sed ad extremum valida impressione facta Lusitanus intra munitiones irrupit: neque sustineri ultra impetus potuit, pulsi è statione barbari, & decumanæ viæ faucibus captis, ex omni dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros locorum ab insequendo cohibuit: custodisque contra subitos incursus ab continente dispositis, diripiendi oppidi signum dat. in omnes partes extemplo dirigitur. nitidissima supellex; & praeter pecunias, multum eboris nobiliumque vasorum, & varii generis pretiosa merces egestum est. Expleri quamuis avidus praedae miles potuit, si cautes oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne immodico pondere mergerentur; ceteris opibus ac tectis injici flammam, & hostilia tormenta, ex aere omnia, in medium fluminis alueum projici iussit. Ad haec, naues incensa viginti, & cotiae, quas vocant, multae, mercibus & commeatu, caesaque materia in aedificationem onusta. Neque minus atrociter in villas hortosque & sata saevitum est. Pleraque, ut ne vestigium quidem exstaret, ignis absumpsit. Ea clades omnem latè regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria usus, impetu eodem oppida vicina, Damanum & Agazinum, vicisque ignobiles complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti praeda & magno captiuorum numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum a Tanahensi dynasta aliisque exigit tributum, aliquandiu substitit. Haec ea aetate ab Antonio Sylueria gesta. Eodem tempore Cambaiae Rex cum Nizamaluco per praefectos gerebat bellum. ii, cum è Ciaulanis maximè finibus agerent praedas, aduersus eam pestem, oppidani, à Pereria Ciaulanæ arcis praefecto, ex foedere opem efflagitant. ille cum paucis equitibus pedibusque inconsultè prouectus, multo majores ac paratiores in hostium copias

copias incidit: & plerisque suorum amissis, dissipatis aliis, ipse tre-
 pida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætorè Nonnio præ-
 fectura dejectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos ani-
 maduersione, redactus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus
 Iacobus Sylueria Calecutum petierat iussu Prætoris, vti coràm
 cōmodius ageret de conditionibus pacis; cuius haud mediocriter
 capidum sese denuo Zamorinus ostenderat. Vbi eò peruentum est,
 immutato repente animo barbarum, nouis aliorum fœderibus il-
 ligatum, & à societate Lusitana prorsus alienū offendit. Ea ne im-
 punita esset leuitas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos,
 qui ad extinguendum accurrerent, missilibus è classe impeti iussit.
 vtrumque impigre factum, & incendiariæ ollæ in proxima con-
 jectæ adificia, & è nauibus tela in concursantem ignis opprimen-
 di causâ multitudinem marte batur: atq; vti aridam simul & valen-
 tē materiam flammæ occupauerant, deleri pænè tota vrbs potuit,
 si modò paulum adspirassent vēti. Caterum per aëris tranquillita-
 tem præcipuè stetit, quo ne plus ducentæ ædes arderent. Inde Syl-
 ueria populabundus, ad omnia majorum fluminum ostia nauium
 stationibus collocatis, quod è Lusitana re imprimis erat, egregiè
 obrinuit, ne quid eò anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi
 posset; & Mahometani mercatores, exclusi temporibus, imposita
 iam dudū in naues onera magno cum detrimento ibidem expone-
 re, nauesq; propter hyemē subducere sunt coacti. Hisce rebus pera-
 ctis, Sylueria, nouis ab Goa copiis auctus, Mangalorē, oræ Narfin-
 ganę opulētum emporium arcēq; emporio conjunctā, vi atque ar-
 mis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat
 in potestate. is, cum iam dudum lateret sub vmbra Lusitanæ amici-
 tiæ, occultum cum Zamorino percusserat fœdus, ac mutua collu-
 sione Calecutanas merces, cum ius ab Lusitanis nauigandi impe-
 trasset, suo nomine in Arabiam transmittere consueuerat. Ea frau-
 de comperta Lusitanū caprum oppidum arcemque diripiunt, ad
 sexaginta maiora tormenta, & aris Cyprii, coralii, argēti viui, pur-
 pureæ & bombycinæ vestis, itemque tormentarii pulueris, & varii
 generis comearum, quantum nauigia pati poterant, auctum:
 cæteræ gaza, vnā cū ipsis tectis murisque, subditæ faces: quod flam-
 mis ablumi nequiuerat, ferramēris excisum. naues tredecim cōcre-
 mata: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbōr in hortis relicta;
 multi mortales aut capti aut occisi. Dynasta ipse, desperatis rebus,
 cum inter tumultum elaberetur, plumbea glande trajectus occu-
 buit. Per eosdē ferè menses, quibus hæc in India gerebatur, in Ara-
 bico littore noui motus exorti. Turcica mancipia duo, Mustafa
 quidam

quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, sed oriundus ab Italia, Quæstor Aegypti, Solimano præfecto per fraudem interempto, & grandi interuersa pecunia, cū militibus ferme sexcentis Suezium petunt; comprehensisque in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Adeni causa, trajiciunt. Castris loco idoneo positis, maior in dies multitudo ad famam belli, ac prædæ spem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cūm quintum iam mensem tormentis Adeni mœnia quæterent, & intenta custodia commensus arcerent; Lusitanæ demum classis aduentu deterriti, quæ Hector Sylueria ducebat, irritò incepto ab obsidione discedunt, & Sylueria, circa Aromata promontorium, onerariis aliquot haud incruento certamine captis, postremò Adenum accessit: liberoque mēdacio abusus, Regi nunciari iussit, sese cognitò vr̄bis discrimine, sine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, instructis egregio milite nauibus, aduenisse, paratum prælio dimicare, Turcasque inde per vim expellere, nisi sponte ipsimet, eo perculsi metu, abcedere maturassent. Dein pluribus exsequēdo, post occupatā à Turcis Aegyptū, & finitimas Adeno terras, quantū ab immani & inexplebili gēte periculū vniuersæ instaret Arabiæ, ac simul in posterū Lusitanas opes & auxilia pollicendo, Regē & recenti obsidione fatigatum, & suis in præsentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt aliorum exemplo in Ioannis Tertij fidem solenni cum iureiurando veniret. Fœderis condiciones fuere, vt Adenicis nauiculariis institoribusque, omnes in partes, vna Meca excepta, commere liberum esset, Regemque ac regnum Lusitani, quoties tempora exigent, ab hostibus tuerentur. Rex Adeni vicissim, Lusitaniam Regem patronum ac defensorem agnosceret, eiqua tributi nomine in singulos annos dena serafinum millia Armuzianæ monetæ persolueret. In has maximè leges iuncta societas, & serafini mille quingenti extemplo ab Rege curati ad coronam auream Ioanni in Armuzia vr̄be fabricandam, quæ stipendij primitiæ in Lusitaniam primo quoque tēpore mitterentur. Cæterū profecto inde Sylueria, barbarus metu solutus, ad ingenium rediit, & coalitā nuper amicitiam, ac fœderum ius, inexpiabili facinore violauit. onustam pipere nauē Lusitanam, quæ in Adeni portum securâ decurrerat, cæcus auaritia, & vetere in Christianos odio, circumuentam repentè diripi, & Lusitanos omnes, qui que ea vehebantur nauis, qui que in Adeni emporio relictī ab Sylueria fuerant, per summum nefas spoliari & interfici iussit, magnamque sibi pecuniam summā eo scelere peperit. Cūm hæc cis Cori promontoriū fieret, in Molucis insulis hoc pacto se habebant res: Euerfam ab Garzia

vr̄bem

mabiq

urbem Tidorēses, adiuuante Castellano, haud magna mole, quippe à lignea materia foliisque, refecerant: & in defuncti Almanforis locum suffecerant adolescentulum, (quo nomine, quibusve parentibus, nihil traditur) is dum ad puberem perueniret aetatem, tutela regni penes Radem erat Cacilem. in eadem insula castellani exstructū iam antè ab Ignatio ad portus fauces propugnaculum, arcis instar, vallo & fossa munierant. Cæterum è trecentis bellatoribus ad centum ferme variis redacti cladibus, cū aliis, vt in tam longinqua regione, difficultatibus, tum paucitate maximè laborabant. Eadem Lusitanos quoque premebant incommoda, verū eo meliore conditione, quòd & ab suis ipsi coloniis emporiisque aberāt propius; & Boleifis demortui Regis liberos omnes, (vti supra demonstratum est) obsides insularum fidei, inclusos intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum industria & publicæ rei studium deerat. siquidem neq; à Malaca iam dudum, neque ex India, quasi nullæ iā essent insulæ Molucæ, quicquam vel in supplementum, vel in alimenta, vel in stipēdia militum aduehebatur; ipso vel in primis eam negligentiam demirante Aroezio: & Georgius Castrius à præfecto Menesio ad Badam insula missus, vt in eo emporio, quod Molucēsi diœcesi erat contriburum, pecunias mutuas ab Lusitanis, qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine sumeret: spernētibus iussa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per id ipsum tēpus Tidorenses pauci admistis Castellanis eadē loca petierāt ad sollicitandos populos, atque ab commercio Lusitano auertendos. ii, in circulis caribusque magnitudinem Castellani imperii virefque iactando; Lusitanæ verò ditionis fines & copias eleuādo verbis, & vtraque regna cōparando inter se, haud paruos ad præoptādam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecēre. Castrius æmulos ac seditiosos comprehendere castro labore cōnatus, Ternatem, vacuus nummis & cōmeatibus, desertissimo comitatu reuertit. Ita Menesio quoque, in magna rerum inopia, fluxaque gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Lusitani supererant. Deleri à barbaris vtraq; natio potuit, si cōmuni consilio ad facinus conspirassent. Sed sordida lucri cupiditas & ciuile odium, ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeò distrahebat animos, vt discordes infensique inter se, domesticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Lusitano Ternatensis, ab Castellano Tidorēsis iam diu stabat: porrò ad Ternatēsem Bacianius, incertum quas ob causas, immutata in successorē Almanforis volūtate, ad Tidorēsem Catabrunus Geiloliū

Geilolii regni procurator, puero admodum eo quoque Rege, se adiunxerant. inter vtranque partem ducibus Europæis minuta prælia ferebantur. Sed ex omnibus maximè bellum ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperii proferendi, cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus antè dictū est. Morum vulgo omnem eum tractū appellant. Harum partem cum singuli obtinerent Reges, quòd in primis opulenta est terra, mutuo sese inde pellere conabantur. Eas res, ad euerrendum Tidorem, ne receptum ultra æmulis daretur locus, aditum denuo Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, ut fines Ternatensium intraderent, Rades & Geilolius cum sua vtrique classe in Mauricæ profecti, Castellanis adsumptis circiter quinquaginta, Tidorem urbem arcemque cum imbelli plebe & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario concedita, centum & viginti Lusitanos eduxit: adiunctisque Aroezii & Bacianii auxiliis, per speciem occurrendi hostium nauibus, cum à Ternate soluisset, repente ad Tidore flexit iter. & copiis bipartito in terrâ expositis, urbem & malè munitam, & defensoribus parè vacuam, primo impetu cepit. Oppidani cum regulò dilapsi, urbs iterum direpta & incensa. Inde ad Castellanos, qui se in arce urbe capta receperant, missi à Menesio edocilli, cum clementi adhortatione, uti rerum suarum statum agnoscerent, captiuos & cætera per bellum ablata redderent, & incolumes ipsi cum suis rebus abirent, neu barbaricum solum respergi ultra Christiano sanguine pateretur. Quod si Casarem respicerent, gratiore illi haud dubiè lenitatem in disceptando, & animi æquitatem in cõplectenda cõcordia, quam in perditis iam rebus, improba parrium studia, & pertinaciam in bello extrahendo, futuram. Ad ea ferocius primo responsum a Castellanis; dein, ubi admoueri tormèta scalasque videre, Fernandus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodit. In eo colloquio, post multam altercationem, denique pax ita conuenit: Castellani, captiuos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent, inde ad Zamafum oppidum oræ Mauricæ cum suis rebus abirent, nullas præterea plagæ illius adirent insulas, neu quæ eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternatensi Regi ereptam paulo antè Maquienum insulam restituerent, neu illi Baciano aut aliis Lusitanorum focis arma inferrent, nec Tidorem, aut Geilolium, ceterosve illorum hostes, vlla iuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Europa super cõmercii controuersis, uti cum Ignatio antè conuenerat, expectarent. Menesius naues iis præsidium

que Zamafum vsque preberet; ne Castellanos Tidorisve aut Geiloli Reges dein laceraret bello. In hasce leges iurandum vtrique exactum, & datis qui prosequerentur, Castellani Zamafum sine mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, & instaurandæ rursus vr̄bis potestas facta, cum eo vt Ioanni certum quotannis tributum pederet, neque Castellanis in posterum aliisve nationibus contra Lusitanos adesset. Additum etiam, vt Lusitanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis institutis & moribus imbuendam. Per hunc ferè modum compositis in præsentia rebus; adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur. Neque absuit veneni suspicio, in Aroezium vulgò collata, quòd vereretur (vt est sollicita omnis ambitio) ne maturo ad imperium adulescente, dominari postmodum ipse desineret. Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natu minor, Aialus. Is verò vt sibi tandè aliquando restitueretur, summa ope orare infelix institit mater. sed apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, continuandi imperii cupidus, obstabat in primis: sentiebatque in ea re tū Menesio, quàmquam alioquin grauius eidem infensus, cum alias ob causas, tum verò, quòd Cacilem Vaiacū, è primoribus vnū, plus æ quo fouere sibi que palam anteferre videretur. que res non Aroezium modò prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exitiū attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primùm criminibus hominem insectari cepit; dein etiam, cum parum criminatio procederet, necem inuiso capiti apertè moliri. Vaiacus, cum se imparem opibus aduersario cerneret, vndique in sidiis appetitus, (quod vnicum erat præsidium) in arcem ad Menesium confugit supplex. Verùm ne ibi quidem tutò esse licuit. inclusum Aroezius, quasi maleficum & facinorosum, extemplo ad supplicium à Menesio expetiit. Menesius, cum neque Aroezium exacerbatum, & amico inopi afflictoque consultum vellet, suos in consilium vocat. Ibi dum sententiis certatur; Vaiacus interea, metuens, ne postmodum noxa dederetur inimico; sese præceleri desperatione è turri præcipitat. Huius viri interitu, Menesium haud mediocris inuasit moror. Accessit ad iras acuendas, parua dictu res; sed quæ in iis gentibus magnos animorum motus exciuerit. Peritã è Sinis paulo antè saculam (vt fit) Menesius habebat in pretio; hanc, extra muros fortè pascentem, oppidani aliquot ex insidiis occidere. Causa occidendi fuit, partim praua religio, quòd Mahometicis & Iudaicis addicti superstitionibus, eam pecudem vulgò execrantur; partim etiam odium Menesii ipsius, quem id peracerbè laturum non ignorabant. & sanè major quàm pro re dolor hominè pupugit, ac proinde quàm

S

inten-

intentissima habita quaestione, affinem eius culpe comperit Caelis Vaiduam, qui & princeps tum erat sacrorum, & Aroezium Regem, que ipsum arcta affinitate attingebat. Hunc, nulla vel personae, vel affinium, vel publicae quietis habita ratione, in arcem arripi iussit, Menesius in carcerem condidit. Vulgata dein re, concursus ad Menesium factus ab Aroezio & Primoribus ciuitatis; quorum vel auctoritate vel precibus utcumque placatus, acceptis vadibus Vaiduam e custodia emitti imperauit. id ministerium Petro cuidam Fernando mandatum, infimae sortis homini; qui, ut est proca hominum ingenium in alienis miseriis, inter soluendum Vaiduam, os eius ac faciem frustra quiritantis, ac diuinam humanamque implorantis fidem, petitione pingui perunxit: qua ille contumelia adeo accensus est, ut lacrymas non teneret. Producto dein ad arcis portam, praesto fuit honoris causa Aroezius cum magistratibus, & magno ciuium numero. quos Vaidua, suam sortem miserans eiulansque, cum appellaret, aruina succulenta madentibus genis; Lusitani quidem adstantes, ingenti sublato cachinno, urbanum Fernandi factum efferre laudibus: at verò Ternatensibus, ad eam deformitatem lacrymae pariter obortae: atque ita superbam & indignum id ludibrium visum est; ut nisi arx atque tormenta ceruicibus imminerent, arma extemplo capturi, iniuriamque summi apud eos antistitis vlturi haud dubie fuerint. Sed praesenti metu ac dira necessitate coerciti quieuerunt. Vaidua, ignominia ac doloris impatiens, voluntarium sibi in aliquot annos conseruit exsilium: ac vicinas interim insulas cum quarimoniis & obtestationibus obeundo, gentem vniuersam contra Mahometis contemptores omni arte sollicitare non destitit. At verò Ternate, incolis iam sat superque irritatis, longè etiam atrocior ad exulcerandos omnium animos consecuta res est. Intra arcem, uti supra demonstrauimus, & pecuniae & commeatus penuria erat ingens. Inde milites cum e tabernis atque e maceilo alia atque alia, ut fit, non praesentibus nummis, interposita fide coemerent, ac postea soluendo non essent, concursus a plebe cum exostulationibus ad Aroezium fieri ceptus. ille, quando Lusitanos neque in ius vocare poterat, neque ad satisfaciendum creditoribus cogere; quod reliquum erat vnum, annonam in vrbe comprimi iussit. Ex eo Menesius milites increpare, quod ipsorum improbitate atque auaritia, nihil iam venale prostarat. illi contra, in Menesium Praetoremque Indiae conferre culpam, ac simul ferociter stipendium exposcere. Cum nihil eiusmodi altercatione proficeretur, & inopia cresceret in singulos dies, Gomezium Arium ad conquirenda cibaria cum armatis aliquot insulam

Insulam peragrarè placuit. Haud longè ab vrbe Ternate vicus est, Tabonam appellant. Eò progressi pauci ex Arii comitatu, quasi ad populandum, non ad precandum venissent; ita in ædes irrumpere, cibos efflagitare; si mora fieret, per vim egerere. Cùm maior quàm pro numero & loco audacia esset; non tulere diu-rius insolentiam incolæ: arreptis quæ fors obrulerat telis, Lusitanos minis deterrete à rapina institerunt. inde rixa cū iurgiis orta: & Arius procul clamore suorum audito, ad opem ferendam & sedandum tumultum accurrit. Neque segniùs ac maiore cum manu affuit præses loci, vir egregiè fortis; accensisque ad iracundiam animis, cùm nihilominus in temerario incepto Lusitani perstarent; pauci à multo pluribus circumuenti, multis acceptis plagis, quidam etiam armis exuti, in arcem ad Menesium reuertuntur. Horum conspectu & vociferatione ostentantium vibices, & sese fustibus indignum in modum acceptos ab agresti plebe querentium, commotus haud satis cognita causa Menesius, per iram, auctores eiusmodi facinoris ab Aroezio postulat. graues additæ minæ, ni extemplo dedantur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos contraxisse non ignoraret; tamen urgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati præses & duo è primariis, Menesio sine mora sistuntur. è quibus ille duos præcis manibus domum remisit. Præsidem verò brachiis post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molossis obiecit. quorum impetum accedentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra editare conatus; horrentè supplicii fœditatem effusa ex oppido multitudine, circumspectare primò cæpit fugâ: dein, cùm terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret, in mare se (quod supererat vnū) ad incertam spem salutis immisit. neque canes, quippe iam inescati, ab insequendo abstinere. pedibus tantùm nanti, ponè cùm adhæret, dolore ac desperatione in rabiem actus, repenti se se conuertit, dentibusque, horribile dictu, certare cum belluis institit: atque ad extremum, vnus aure mordicis apprehensa, cùm iam sanguis viresque deficerent, moribundus, molossum vnâ secū ad ima detraxit. Atrox & inhumanum id pœnæ genus haud immeritò visum. eo magis quòd Lusitano ex patriis institutis ac legibus gloriari licet, nullam gentium in homines damnatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo facto, ad implacabile Menesii aduenarūque odium efferatus, de tollendis è medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cæpit. Ac per fideles primū internūcios placatū sibi Catabrunū facilè adduxit; vt simulatq; cæcos ad Ternatē Lusitanos audiret, Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolū allectos

ad unum interficeret. Additum magno utriusque consensu, ut sub-
 latis peregrinis, regulum uterque suum necaret, ac regnum inuade-
 ret. Hisce de rebus dum occulta cōsilia ineuntur; atque ad fraudē,
 quando in aperta vi spes non erat, tempus & ratio exquiritur, indi-
 cium interim conspirationis ad Menesium defertur. ille, per sum-
 mam dissimulationem Aroezium in arcem (vbi solebat) accersit,
 itemq; ex Aroesi amicis, quos ille in sceleris cōmunionem ascie-
 rat, præcipuos duos, Tamaranum & Boim: quorum hic iudicis
 capitalibus, ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de
 conjuratione, primò satis constanter negabant: dein tormentora
 admoto terrore, seriem torius rei sine cuctatione prompsere. Hoc
 tanto periculo Menesius ictus, damnatum de consilii sententia A-
 roezium, in elato suggesto (vbi principes viros moris est) toto spe-
 ctante populo securi percussit. Reliqui duo quo genere leti perie-
 rint, incertum est. Eo casu perterriti primores vrbs, ad locum na-
 tura munitum, cui Turoto nomen, simul cum Regina liberisq; &
 conjugibus effugerunt. Inde Regina denuo per legatos Aialu filiu
 à Menesio summa ope repetere aliquadiu perseueravit. Postremo
 vbi clausas aures frustra tentari perpexit, Aroezii exemplo venale
 quicquã ex agris ad urbem deferri vetuit, adeò vt panē obfessi non
 modo penuriam, sed etiam famem Lusitani sentirent. Interea Co-
 saluus Pereria successor Menesio destinatus, eum dies aliquot Ma-
 lacæ ex itinere substitisset, idoneam nactus tempestatē, in Borneu
 trajecit, pacemq; & hospitium cum Rege libentissimo instituit. Ea
 insula est per ampla, ducentas circiter & quinquaginta leucas am-
 bitu colligit. Mahometem colunt populi: carnis, oryza, & variis
 alimentis abundant; & super hæc, laudatissimam caphuram, & præ-
 mæ notæ adamantes, agallochum; itemque apprime expetitur vi-
 cinis gentibus factitiu vini genus, quod patrio vocabulo tampon
 dicitur, cum veste Cambaica, ære, argento viuo, rubrica minore
 permurant. Portus & oppida numerant multa: sed præcipua nobi-
 litate Borneu regia est vrbs. hæc nomen fecit insulæ, latericis me-
 nibus & sumptuosis ædificiis mirum in modum exulta. Inde Per-
 eria Ternatem delatus, perturbata omnia, Lusitanos macie ac fame
 luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesiu,
 ab Regina oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & gra-
 uiter accusatum, in custodiam dat. habitaque rite quæstione, sicuti
 à Prætoze Nonnio in mandatis habebat, testata omnia crimina, &
 litteris consignata, ipsumque Menesium victum remisit in India.
 Tum, justè ac leniter agendo cum incolis, Regemque pueru laxius
 & liberalius habendo, Regina & ceteros profugos cū omni rerum
 copia

copia ad urbem reduxit. Simul etiam arcem (quippe alicubi aggere
 tantum exstructo, murus & propugnacula decrant) absoluerit ag-
 gressus est; quam rem quo enixius ipsimet oppidani adiuuarent;
 cum solenni iurejurando palam Regina promissit, adificatione ab-
 soluta, sese confestim ei filium incolumem fide optima redditurum.
 Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendum
 mercatura militem, toto pectore incubuit. Neque solum edicto
 graui, vi Menesius antea, cauit, ne cui præter ministros regios cõ-
 trahere cum incolis liceret; sed etiam circummissis conquistore,
 mensuras omnes atque stateras è priuatorum ædibus ablaras aut
 concremauit aut fregit; certam præterea caryophylli partem eius,
 quod sibi quisque iam emerat, pretio dominis persoluto, in regiam
 apothecam conuehendum curauit. Id verò acerbissimum accidit Lu-
 sitanis; militia quippe munia perosi; vetito commercio dudum as-
 sueuerant, coëmptisque frugibus, tanquam serpentes thesauris, incu-
 babant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo, (vicarios tum,
 sacerdotes eiusmodi vulgo appellabāt) qui cæteris exemplum om-
 nis disciplinae ac sanctitatis deberet esse, interdictam sibi negotia-
 tionem, & ereptum è faucibus nefarium questum, pati nullo mo-
 do poterat. Proximus huic Vincentius erat Fonsæca, vir seditiosus
 ac turbulentus. Atque hunc quidem Præfectus, arrepta occasione,
 quòd exigenti vigilias circitori ferocius & contumaciùs respondi-
 set, in vincla coniecit. Verùm cæteros ex eadem factione coërcen-
 di, haud æquè expedita erat ratio: quippe complures & paratos ad
 facinus, & incolarum, quibus tolli edictum pariter expediret, opi-
 bus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerique milites, primò
 arcem præfectumque deserere; ac partim ad Castellanos, partim e-
 tiam ad Mahometanos trāsferre cogitarunt. dein, veriti ne, si adeò
 aperte nudassent animos, periculum affinibus ac liberis in Lusita-
 nia relictis crearent, sibi que receptus à tam præcipiti consilio non
 daretur; tutius ac satius fore statuunt; per ipsosmet Ternatenses
 exitium necèque præfecto moliri. Nec mora; mutuis adhortatio-
 nibus inflammati, non modò plebem, sed etiam magistratus, atque
 adeò Reginam ipsam in præfectum accendere. Venisse nouum ex
 India non hospitem aut amicum; sed dominum ac tyrannum: qui,
 dum a Prætoze Indiae & regis Quæstoribus gratiam inerat, gradu-
 que sibi ad opes & imperium struat, aliorum omnium rationes &
 commoda negligat; & iniquissimis edictis, contra naturæ & gētū
 jura, totū commercium interuerrat. Neque verò blanditiis & fuca-
 ta eius comitate decipi se patiantur. Simul atque arcem absoluerit,
 certum esse illi, non Regem modò è custodia nullo pacto dimittere;

fed etiã Reginam ipsam vnã cum proceribus repõrè cõprehensam,
 in eundem carcerem includere, quo pluribus obsidibus obnoxios
 ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantùm alimenta subtrahere,
 vt antea, sed ne hiscere quidem in posterũ audeat quisquam. Ni ta-
 lia machinantem occupent è medio tollere; non modò graua for-
 tunarũ damna; sed etiam teterrimã haud dubiè seruitutẽ omnibus
 imminere. Hæc, & alia eiusmodi, quæ in tali re praua cupiditas &
 malitia suggerebat, secundis auribus cùm a populo tum a Regina
 in primis accepta. ac læta mulier, quicquid irarũ ac simultatũ cum
 aliis fuerit, totum id in ipsos vertisse Lusitanos; tam præclaram oc-
 casionem vlciscendi acceptas iniurias, delendiq; gentem insocia-
 bilẽ, è manibus elabi passã non est. Vocatis ad cõciliũ affinitibus
 amicisque, demonstrat, agitados partim conscientia scelerum, par-
 tim intercepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio
 dissidere; atque ipsius maximè præfecti necẽ omnibus votis expe-
 tere. Collata in eos à Boleise coniuge beneficia, dextrasque iun-
 ctas, & hospitii sanctissima iura in memoriã reuocat. Pro his quam
 malè relata sit gratia, reputare apud se quemque iubet. Vixdum vi-
 ta functo Boleise, paruulos liberos fraude in arcẽ abreptos, se se
 ægre ex impiorum manibus elapsam, relicto solio, vagam inopem-
 que tamdiu tolerasse vitam; maiorem natu filium, vt primum ad
 capessenda regni gubernacula pubescere inceperit, veneno subla-
 tum. hunc, qui sibi afflictæ superstit vnus, per quotidianos dolos &
 callidam frustrationem in custodia detineri: ad hæc, intolerandas
 contumelias, & inaudita post hominum memoriã infonitum
 supplicia cruciatũque commemorat. Horratur, quandoquidem
 ipsimet Lusitani ad facinus adeò gloriosum inuident, ac dextras
 quodammodo porrigant; sese ad tyrannum interficiendum in-
 genti animo parent. Vbi eam belluam, adjuuantibus vel certè ap-
 probantibus inimicis, in ipso cubili macerant; tum subito aucti
 subsidiis, quæ in tempore sint affutura, occæcatos intestina rabie
 lupos ad vnum omnes occidant, arceque occupata, & excusso im-
 potentissimi dominatus iugo, innoxium Regem orbæ parenti, ci-
 uibus, vrbi tandem aliquando restituant. Haud magni negotii fuit
 cunctos in sententiam adducere; quippe Lusitanis & natura cul-
 tuque dissimiles, & publicè dudum infensos, & propriis insuper
 damnis atque offensionibus irritatos. Cùm certatim in id operã
 suam deferrent, dies rei peragendæ condicitur. Interea Regina, ad
 omnera suspiciõnem auertendã, officia in præfectum intendere,
 operas in arcis ædificationem vltro suppeditare, hortari vt muni-
 mentis perficiendis insistat, scilicet quò sibi optatis vnici filii am-
 plexibus

plexibus quamprimum perfrui liceat. Vbi destinata affuit dies, delecti viri tum in Mahometis fano sub arcem, tum etiam in proximo loco, eoque densissimo, clam in insidiis collocantur: qui vbi è turri signum editum sit, extemplo per inchoata vel intermissa opera in arcem irrupant: dein cõiurati cum gladiis, iidem ferme qui familiariter ad Regem itare consueuerant, circa meridiem de more intromissi, ad intimam turrem sine vlla interpellatione perueniunt. ibi cum Rege collocuti, simul expediunt ferrum; & colligunt animos. Maxime opportunum erat diei tempus; custodibus ac ministris, vti solebant, meridiandi causa dilapsis; & præfecto per summam securitatem intra cubiculum quiescente. Vnus Vincentius Fonseca victus vigilabat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuso, rem haud obscure cõiectans, cunctantes hærentesq; nutu ac verbis instigando perpulit tandem, vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo strictis gladiis hortati inter se, alii fores effringunt, alii gypsatos arundine intertexta parietes calcibus proruunt. Pereria, arreptis armis cum se se acriter defendisset ac diu, transfixo denique duobus ictibus pectore, moribundus occumbit. Interea qui sub arcem in delubro latebant, gestientes cupiditate cædis & sanguinis, non expectato signo teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem fortè Lusitanum irruerent. Eo argumento, nec non clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ, paruit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt in communi metu, ab vtriusque factionis hominibus ad turrem extemplo concurritur. ibi, mira celeritate, antequam signum ederent percussores oppressi partim cæduntur, partim è muris fenestrisque sese præcipites dant. Ab Lusitanis, vt in re trepida, oclusæ portæ: & pro mœnibus & propugnaculis vigiliæ stationesque parè serò dispositæ. Ac per hunc modum eo die seruata non arx modò; sed, vno Pereria excepto, vita omnium ac salus, euidenti præfecto Dei benignitate, credo propterea quòd futuræ postmodum in iis locis Christianæ messi confuleret. Sub hæc, inter Lusitanos de successore, vti consueuerant, ingenti contentione certatum est. Atque ad extremum, adnitente Vicario, per seditionem ac tumultum, præteritis iis quorum habenda erat ratio more atque instituto maiorum, è vinclis ereptus Fonseca in locum defuncti pessimo exemplo sufficitur. Ab hoc, tametsi non tam voluntate, quam vi, quòd alioquin ex omni circa regione comitatibus arceretur, commodius factum est nihil, quam quòd expostulanti Reginæ Aialum filium reddidit. Cæterum, militari neglecta disciplina, & contempto Ioannis edicto, liberam negociandi potesta-

potestatem atque licentiam Lusitanis indulgit. Et ipse postmodum apud Indiæ Prætozem accusatus (incertum quibus artibus) omnium criminū & flagitiorū impunitatē adeptus est. Aialo regnante, nihilo quietiores, quam antea, res fuere. Quippe dum seuerius exercet imperium, & a magistratibus cæterisque, quos ad eam diē publici peculatus paucant, acrius rationes reposcit, principum sibi odium simultateque irritauit. si probabilem nacti materiam criminandi, quod per eos forte dies vagi ad rapinam aliquot ex arce ab agrestibus interfecti fuerant, eius cædis culpam in regem conferendo, aliasque comminiscendo calumnias, Fonescam adduxerunt, vt in fontem Aialum vi atque armis pelleret regno, eiusque loco Tabariam spurium substitueret, e stirpe regia minimum natu. Ea res multitudinis animos vehemēter offendit: ac vulgo Fonescæ diras omnes imprecabantur. atq; etiā e Lusitanis nauarchis minimē deerant, qui cum eo palam exercerent inimicitias, & indignam Consalui Pereriæ necem, amissamque propemodum arcē, & summa iniuria accupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domestico simul & externo sollicitus metu, peræquē omnibus ad eō diffidebat, vt non die non nocte arma deponeret, nihil ab illo porrectum, nisi sinistra acciperet manu, quo alteram ad stringendum gladium expeditam haberet; &, quod in conscientia magnorum scelerum accidit, umbras horreret. Interdum etiam, congressus hominum vitabat, ac lucem; & in solitudinem abditus, statum rerum suarum tacitus apud se desebat. Eo libentius de successoris aduentu nuntium accepit, (is erat Tristanus Ataidius) eique sine vlla tergiversatione clauēs arcis & gubernacula tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occasio amplificanda in eo tractu Christianæ religionis affulsit. Momoia est vrbis in Moro. Simulacra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniuriam & calamitatem querenti Momoiano dynastæ, Consalvus Velocius, qui tum ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret, auxilium contra eas incursiones a Lusitanis impetrandi. Haud asperratus conditionem barbarus, auctore Consaluo legatos ad Ataidium mittit. ii, dies aliquot a præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Lusitano vestitu ornatuque in patriam reuerti, plenam promissis legationem dynasta renuntiant. Ille, tam lato successu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem extemplo contendit. Ibi iuncta cum Lusitanis amicitia, magnifico pro copia loci apparatu, ipse comitesque baptismo lustrati, atque aliis quidem alia de more imposta nomina

dynasta

dynasta, in Lusitani Regis videlicet gratiam, Ioannes est appellatus. Momoiam redeunti comes additus Simon Vasaus sacerdos. Huius opera, praesertim Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Ecclesiam adscripti. Cumque in dies cresceret numerus, laboranti Vasaus Franciscus Aluarus ite sacerdos paulo post ab Ternate succurrit. Tu vero summi infimique, credo magis imitandi principis causa, (vt euetus postea docuit) quam quo necessaria Christiane fidei capita probe tenerent, relictis in speciem simulacris, vni Deo nomina profiteri institerunt. Simul, delubra non pauca, statuis demonum comminutis atque sublatis, rite expiata, & cultui diuino dicata sunt. & ab Ataidio, vti receperat, Lusitani milites aliquot Momoiam transmissi, qui urbem munitent, ac nouellos Christianos a Mahometanorum incursu rapinisque defenderent. Dum haec ad Momoiam fiunt, Ternate ab improbis, cupidisque rerum nouarum, Tabariae nomen ad Ataidium defertur, quasi de occupanda per dolum arce consilium iniret, ipsiusque praefecti vitae in primis moliretur insidias. Ea criminatione, innoxio adolescenti, vt initio calamitosa, ita exitu salutaris fuit. Quippe ab Lusitanis fraude in arcem illectus, repente in vincla conicitur. dein crimina diluere, atque iras lenire praefecti frustra conatus, cum valida custodia in Indiam ad Praetorem est missus. atque ibi demum causa cognita, verbis honorificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repetens, cum ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Caeterum Ataidius, praedudicata re, neque Nonnii expectata sententia, Cacilem Aerium eius loco fecerat Regem, Bolein pariter ex pellice natum Iaua: quae, filii salutem non sine causa metuens, cum acrius tenderet, ne tam infaustae successione aleam subiret, satellites puerum a complexu parentis auulserant, ipsamque muliebriter vociferantem, velano perciti furore, ex ardiu fenestra praecipitem dederant. Hoc tam atrox facinus non Ternatensium modo; sed omnium eius plagae Regum ac populorum iras denuo in Lusitanos accendit. ac vulgo in catibus conciliisque, praeter ceteras querimonias & maledicta, fremebant, indignam atque intolerabilem esse rem, ab iis qui penes precario nuper in eas regiones irreperint, Reges incolis ex libidine dari adimique. Id vero in primis pro suo quisque sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, foedum Pinti cuiusdam factum accessit. Is ad explorandum Mindanaum, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, a Mindanao ad Siriagum deuenit. ibi elementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit. is generi solennis foederum ritus. inde, cum securi insulani, quasi ad ami-

cum & socium, vel contrahendi vel etiam visendi causa, familiariter in ipsam nauē adirent; Pintus, aliquot ex iis repente correptos, abdito loco infra tabulata coniecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe, dum se ad iter expediunt naua, sensim vnus è captiuus in mare desiliit, nandoque cum ad suos peruenisset, rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplo celoces deduci, & in eas armatos imponi iubet. ab iis Lusitanus propè intermoliendum oppressus, sæua postmodū coorta procella pæne submergitur. Inde ad leuandam onere nauē iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hacce ob res, omnium animis majorem in modum exasperatis, Molucenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanum, missis vltro citroque nuntiis, cum Ternatensi populo conjurauerant; in eandem societatem regulis quoque Papuarum insularum assumptis, Vaigamano, Vaigeo, Quibibio, & Mincimbo. Consiliūerat, sparsos variis locis Lusitanos, ad internecionem delere: Ternatensis arcis præsidium, quādo muralia tormenta deerant, subtractis vndiq; alimētis fame cōficere: si id minū è sententia cessisset, felices omnes arbores vltro succidere, & cum familiis lōgè inde migrare, vt quoniam noxia & inuisa natio armis ex ea terra pelli nō posset, certè solitudine ipsa & inopia rerū omniū excedere cogeretur. Hisce rebus ita cōstitutis, initiū belli factū à Ternatensibus: ii, quam occultèissimè suis rebus in tutum egestis, ne quid hosti ad prædā reliquū esset; postremò, ante lucē omnes ex vrbe profecti sunt, frustra q; Ataidius, vt primū id rescivit, abeuntes omni ope reuocare, eorumque iras pollicitationibus & blāditiis permulcere tentauit. Maritima primū loca procul ab arce petiēre: dein cum à Lusitanis nauibus vexarentur, in abditos saltus ac præaltas rupes recepēre sese. inde furtiuis expeditionibus, in aquatores maximè & lignatores Lusitanos fiebat impetus, quinetiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret, patriam ipsam Ternatē, vbi erant aliquot domicilia Lusitanorum, subito aduentu injectis ignibus cōcremarūt. Eodē ferè tempore cæteræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani, qui aliis aliisque in regionibus vt apud amicos agebant, repētè circumuenti casique. Et in Moro, præter alios, Simō quoq; Vafaus sacerdos oecubuit. Frāciscus Aluarus, multis vulneribus acceptis, egre nauicula Ternatem euasit. Pessimum verò ex ea conjuratione illud accidit, quòd Catabrunus veneno adolescentulum Geiloli Regē sustulit, regnumque per scelus inuasit: dein ad occupandas in eo tumultu Mauricas insulas magna classe profectus, neophytos Momoianos, vtpote Christianis præceptis leuiter admodū

infir.

institutos, ab recta in Deum fide metu minisque deduxit, vno incassum reclamante dynasta Ioane: quippe qui Christianæ disciplinæ præcepta, & Euangelii veritatem, in pectus altè demiserat. is, vbi obstinatos ad deditiōē, atque ab suscepta religione per summam leuitatem atque perfidiam auersos populares animaduertit, locum extra urbem tumultuario opere munit, frustra que hortatus Lusitanos aliquot, quos circa se habebat, ne asperis in rebus desponderent animum; ipse cum paucis familiaribus oppugnationem hostilem à matutino tempore ad vesperum præclare sustinuit. Nocte dein, desperata corporum salute, ad animos præsertim domesticorum quacunque ratione seruandos incubuit. Vxorem habebat Christianis nuper sacris iniciatam; hanc vnà cum paruulis liberis, ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis de baptisimi præmiis periclitarentur, in opinionis errore optimo vtens animo, sua ipse manu peremit. inde cum sibi quoque manus pararet afferre, domesticorum interuentu prohibitus, & non sine magno animi dolore Catabrano traditus est. Ab eo cum interrogaretur, cur tam triste consilium cepisset, immeritam conjugem cum innoxia prole occidendi per summum nefas; vxori quidem ac filiis egregiè ab se consultum esse respondit, quorum sexus ætasque ab salutari Christi confessione abduci faciliè potuisset: at sese, vt virum deceret, nec tyranni minas horrere, neque extrema supplicia cruciatuue Christi causa defugere. Hac orationis libertate Mahometani sauitiam acrius concitauit; cumque in eo iam esset, vt carnifici traderetur, amicorum ac procerum deprecatione seruatus est. Dignus profectò qui nõ in vltima barbarie, sed in Europa media nasceretur. quippe, tam generosum ingenium, cultoribus peritis adhibitis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubiè peruenisset. Et Ioannes quidem, quam dixi, cõstantiam ac fortitudinem præstitit. De cætera neophytorum turba vtrum vel vnus in fide manserit, nihil comperti est. adedò (vt est in sacris litteris) malè fundata ædificia, ingruentibus ventis atque procellis, facili momento soluuntur. Hæc & alia eiusmodi audienti Ataidio peracerba erant; sed acrior & præsentior erat sensus quotidiana penuriæ, omnibus circa populis infensis infestisque. itaque ingrauescente in singulos dies annonæ, oryzæ precium in modios à sestertiis binis ad quadragenos ferme peruenerat: iamque fames vrgebat; actumque de summa rerum procul dubio foret, ni per idipsum tēpus cum comitatibus & modico militum supplemento Simõ Sodreus à Malaca, & à Mindanao Pius, cuius paulo antè meminimus, affuissent. Hoc aucti subsidio Lusitani, variis eruptionibus

Turatum

Turutum castellum egregiè munitum, itèque Palatiam, & Calamam, & Gicū haud sine certamine capiūt. quibus victoriis laxatæ duntaxat in præsens angustia sunt. deficiente dein rursus commeatu, imminutoq; variis cladibus præsidio, premi denuo lōge vehementiūs capti, vtrique postquam commisso nauali certamine cum Tidorensibus, præter consuetudinem, semel iterumque malè pugnatum est. Ex eo tempore, de maris possessione deiecti, egredi ex arce nusquam audebant: & diuina magis benignitate, quàm viribus humanis, in aduentum Antonii Galuani extracta obsidio est. Eduardi, cuius suprâ mērio est facta, filius erat Antonius, in Abassina legatione ad Camaranum insulam vita functi: vir excellenti cū in Deum superosq; pietate ac religione, tum erga homines æquitate, & incorrupta in Regem suum fide; & super hæc, admirabili quadam nauticæ rei scientia: quippe gubernatorum, in syrtibus euitandis & dirigendo cursu errata corrigere, desperantes, vt sæpe fit, de salute vectores nautasque confirmare; & morbo laborantes mira sedulitate suis etiam, vbi res ferret, impensis curare iamdiu solitus. Is, cū in India priuatam rem ageret, ex regis repente litteris Molucarum præfectus ab Nōnio declaratur. ac tamen nō ignorabat quam affecta atque adedò exulcerata Molucepsis esset res, tamen obsequio in Regem & studio rei communis adductus, plenam laboris ac periculi præfecturam haud grauatè suscepit. cūq; ei, è filico regio, in stipendium & sumptus necessarios nūmi tarde admodum ac malignè præberentur; sua ipse pecunia (habebat autem in numerato non exiguam, quā negotiari si cum industria pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuisset) & militē conduxit, & varios commeatus, & molas, & plumbum, & omnis generis ferramenta, quibus rebus carent Molucæ, cōmit. itèque ad propagandam Ternate sobolem, hostesque de spe dejiciendos eius coloniae vel præfecturæ extinguendæ, Christianas mulieres aliquot secum auexit, quas ibi cum Lusitanis in matrimonio collocaret. Cum hoc apparatu à Cocino profectus, Malacā venit: inde per Borneum insulam ad Ternatem incolumis appulit. Descendenti, nō præfectus modò, & vulgus militum; sed etiam sacerdotes cum hymnis & sacris carminibus obuiam prædiere, quasi ad certam eius præsidii salutem ac libertatem è cœlo descēderet. Neque eos fefellit spes: quippe, expositis à Galuano com meatibus, annona primū leuari cæpta, adilēsque macello præpositi; & in singulas res pretium statutum, quo ne pluris quæque vaniret. Præter hæc, ad clericorum disciplinam regendam, curandōsque popularium animos, recentia Alphonſi Cardinalis Lusitani decreta, seu

confi.

constitutiones ecclesiasticas Vicatio tradidit. dein ad militiae mu-
 nera, & arcem vbi opus esset instaurandam, curas intendit. iustitia-
 que in suos, fortitudine & vigilantia in hostes, cum arma nunquam
 exueret, & pro vallo excubaret, & ad subita ac periculosa primus
 accederet, enixe operam dabat, vt omnes in salutari concordia at-
 que in officio contineret. Ad Tidorem eo tempore constiterat mo-
 les belli, quo coniurati Reges, Aiolo exsule assumpto, armatorum
 millia plus quinquaginta contraxerant. neque vrbem tantum cinxerant mu-
 ro fossaq; sed etiam, in praesalta supra urbem rupe, castellum, arcis instar,
 exstruxerant. Inde cum Ternatense infestum haberet littus, & prodeuntes
 ad piscationem & quotidiani victus ministeria Lusitanos exciperet;
 veritus Galuanus ne per belli moram in pristinas recideret rerum
 omnium difficultates, missis primo Tidorem legatis, Reges ad su-
 perioris temporis offensiones voluntaria obliuione delendas, atque
 ad renouandum cum ingenti quaestu commercium eblandiri co-
 natus est. dein, cum inflati nouo successu barbari omnem pacis
 mentionem aspernareretur, atque adeo in Lusitanum nomen conuitia &
 probra iactarent; Galuanus, fufus ad Omnipotentem Deum precibus,
 & caelestium vniuersorum ope suppliciter implorata, rem est ausus
 portenti simile, & merito carituram fidei; in alia complura id genus
 euenta, hoc etiam ipsum omni suspitione mendacii apud aequos rerum
 aestimatores eximerent. Naues habebat in portu maiores, non am-
 plius quatuor: & praeter eas, aliquot leuiores nauigia, in classiculam
 hanc impositis circiter quadringentis armatis, quorum erant Lusita-
 ni centum & septuaginta, reliqui, Aetio & paucis exceptis, infimae
 sortis homines, ac Lusitanorum ferè mancipia; Tristano Aetidio cum
 eius familiaribus amicisque ad custodiam arcis relicto, Tidorem petit
 ultro; & nullis (incertum quare) hostium nauibus obuiam egressis,
 idonea statione extra ictum teli anchoras iacit, inde obsidentem
 littora multitudinem, & situm vrbis, ac totius circa regionis naru-
 ram attentè perlustrat. Aduocato dein concilio, optimum visum,
 imminentem vrbis rupem arcemque, vt in tali nullo metu ab hoste
 neglectam, inuadere. Ad eam rem Lusitani delecti centum & vigin-
 ti, hisce additi est reliqua turba, qui trecentorum summam explerent.
 ceteri, classent tueri, & ad hostem distinendum, huc illuc circum-
 agere naues, & variis locis descensionem ostentate iussi. Galuanus
 interea, die qui fuit Indorum praesidi & Apostolo Thomae sacer,
 anno a partu Virginis supra sesquimillesimum trigesimo septimo,
 quendam est captiuus nactus peritum itineris ducem, remotiore ab
 vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam cum ea quam dixi manu de-
 scendit, silentiq; agmine & expedito per syluestres maximè semi-
 tas ad

ras ad mōtis verticē occultē succedit. Iam itineris magnā partem, lēto gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat; cū orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidēre. extēplo ad arma conclamatum horrēda cū vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum dēfitas, ac sinuosi cōuallium anfractus augebāt: & omni ex parte, quasi ad prædā haud dubiam, cōcutsus illico fieri captus. Ante alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrēbat dolot, ad præoccupādos transitus cum parte copiarum accurrit, & modica in planitie Lusitano è siluis egredienti sit obuiam. ibi cōtracta repentē pugna Aialus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraq; manu rōphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dū hastatis & fistulatoribus incautiūs objicit sese, cū vndique peteretur, vulneribus aliquot acceptis, in arma procumbit, & simul, vt erat egregiis viribus, momento resurgit; ac dissimulato aliquandiu dolore, ne suis trepidationē injiceret, ante prima signa prælium ciere perrexit: dein, cū latiūs manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit; tantūm ad stipatores effatus, vt inde se quā ocyssimē tollerent, ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) oprato ad ludibrium corpore potirentur. Vti iusserat, nō sine periculo factū, & ipse quidē elatus ex acie, paulo pōst efflauit animā, reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimū genus) extēplo terga verterunt, ac per inuia cautesq; præruptas passim arma jactantes, pars nota nemorū latibula, pars urbem trepidi reperunt, ac venientem subsidio alteram aciem, per angustos calles vnā secū auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nitūt: horum maximē tergis instat Lusitanus, caesisq; compluribus, vno tantūm amisso mancipio, immistus fugiētium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victoriam, ac planē diuinam, Christo domino superisq; gratulatus, ignes arci confestim iniecit prudenti consilio. quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammās vidēre, subito pauore percussi, cum imbelli plebe sese certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundunt: Lusitanus interea, collectis vtcunq; viribus, cum incitato clamore ac tybarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitiis urbem ingreditur. ad quas cum extremo periculo diripiendas, ne cæca præceps auiditate discurreret miles, ædificiis omnibus iussu Galuani subditæ faces: magnoque omnium dolore, quiq; vt in tutum suas opes eō congefserant, quiq; subiectam oculis adamauerant prædam; cuncta, exceptis com meatibus, intra paucas horas arsere, & ex ea quæ tardior

dior ad fugam fuerat, urbana multitudo, capti plurimi, iunctus-
 que in portu vnus, & actuaria nauigia permulta. Minutis dein
 praeliis terra marique fatigari hostis captus: quem ad huius-
 modi machinas rudem adhuc, nihil æquè ac tormenta Lusitana
 terrebant. simul etiam, prægrauante multitudo, in tam par-
 ua insula cibariorum difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Re-
 gibus non sine causa injectus timor; ne Lusitana classis, aucta
 nauium numero, in eorum fines impetum faceret. ac proinde
 (vti omnis ferme conjuratio, vbi proprii periculi incessit metus,
 quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœde-
 rati Reges domum quisque suam repenti dilapsi. Eam occasionem
 Galuanus denuo tentandæ cum Tidorensi pacis idoneam ratus, si
 fortè rebus aduersis ferociam exurisset, legatos ad eum & litteras
 misit: neque ita difficile fuit, desertum a tot auxiliis, & recenti cla-
 de perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare, adnitente
 præsertim Cacile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteras
 causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amicitiam &
 societatem cum eo vehementer optabat. Pacis condiciones fuere;
 vt Tidorensis ablata Lusitanis arma & machinas omnes redderet,
 caryophyllum insulæ totum Lusitani duntaxat Regis procurato-
 ribus è Ternatensi formula venderet, neminem contra Lusita-
 nos aut armis aut vlla iuuaret ope; Lusitani pretium sine do-
 lo persoluerent, & vrbi reficiendæ vnà cum insulanis instaret. Hæc
 in leges renouata societas est: eaque magis in dies mutuis de-
 inde congressibus donisque, & egregia in primis Galuani fide ac
 liberalitate coaluit. Inde aduersus Geilolium, minitantem adhuc,
 & de Christiana religione in primis pessimè meritum, Galuanus clas-
 se profectus, Ternatem sæua tempestate rejicitur. Ibi, quod statim
 nauigationis Indicæ aderant dies, nefaria militum seditio rursus
 exorta, & missionem & frugis priuatim auchendæ potestatem fe-
 rociter postulabant. eos, Galuanus, quando per vim coercere non
 poterat; tum verbis tum exemplo ad officium reuocare conatus
 est. quippe, nō solum ipse, contra aliorum cōsuetudinem, ab omni
 negotiatione prorsus abstinuit, sed etiam vltro sibi collatum à Ti-
 dorensi Rege proceribusque magnum caryophylli numerum in
 Regis Lusitani apothecas a scribis & custodibus iussit inferri. Sed
 videlicet nullum in rebus humanis remedium efficax est, vbi men-
 tem, de cœlestium bonorum contēplatione dejectam, fœdus auariti-
 æ morbus inuaserit. Facta cōspiratione permulti collectas fruges
 furtim in naues imponunt: tum intentantes arma palam, si quis
 eos retinere aggressus esset, non modò contra leges amicitia,

sed

sed etiam contra jurisjurandi fidem, inter infestas gentes ducem re-
pentè destituunt, & impia velificatione in Indiam intendunt iter,
neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæstio ab India
Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam asperis in rebus à ma-
gna suorum parte desertus, consilio tamen atque animo sterit. Ac
primùm, quòd omnes in partes magnopere interesse cernebat,
profugos & ipsa desperatione in furorem verfos Ternatenses miti-
gare, & in patriam reuocare adhortationibus, monitis, ac præsertim
illustribus justitiæ & sanctimonix documentis instituit. quam ad-
rem, Tidorensium quoq; suasiones haud mediocris momenti fue-
re. Aulatum ergo positis odiis, relictas dudum sedes & incunabula
repetebant. Quominus frequentes redirent, Tabariæ desiderium,
(quippe nondum defunctum audierant) Aialo præsertim extincto,
erat in causa. Aeriù, inter cætera, quòd & ætate minor, & è peregrina
pellice natus esset, auersabantur. Galuanum orabant, vt innoxium
Tabariam ab India Prætoris deposceret: atq; ipse interim arbitra-
ri suo regnum administraret. Neque conditio erat spernenda, quòd
quidem ex huiusmodi procuratione, præter cæteras vtilitates,
nullo prope negotio Galuanus ditari affatini poterat. Sed partim
credo, incertus, vtrum ea res Ioanni Regi grata esset futura; partim
haud ita decorum ratus, Christianum hominem in parentis pasto-
risque loco Mahometanis præesse, oblatum sibi honorem opesque
magno animo & excelso repudiavit: omniq; arte ac studio, mu-
neribus, etiam è sua pecunia consecutus est, vt in patriam cuncti
remigrarent, & communis concordix salutisque gratia, Tabaria
interim omisso, Aeriù Regem volentes agnoscerent. Hac maxi-
mè ratione Galuanus rem Ternatensem diu multumque jactatam,
haud sine magno labore ac difficultate restituit. Cæterum ab Gei-
lolio & Baciano adhuc restabat bellum. Nec dubitauit Galuanus
Regem vtrumque ad singulare certamen prouocare, vt vnus aut
alterius capite potius, quam multitudinis damno & vexatione,
certamina finirentur: & in arenam haud dubiè ventum esset, ni
Rades, cuius modò meminimus, pro amicitia intercessisset. Hoc
vel in primis a Iutore & sequestro non prouocatio tantum oppressa,
verùm etiam inter Lusitanum & Reges ambos reconciliata pax,
& longo intervallo renouata commercia. Post hæc, ad reficiendas
vrbes per bellum dirutas, curæ conuersa; qua in re fidem Tidorensi
Galuanus egregiè præstitit. Dein, calcariis institutis, Ternaten-
sem ipse arcem augere ædificiis & propugnaculis aggressus est:
portusque aditum, antea insidiosum & perangustum, scopulo, qui
medium occupabat, ferramentis exciso, reddidit ampliolem. Ad
hæc,

hæc, Lusitanos colonos, contractis ad sobolem nuptiis, hortando
 perpulit, priuatas ædes pro arundineis cœmentitias facerent, pu-
 teos foderent, hortosque & allatas ex India vites & poma sererēt;
 quam ipsam ad rem, & ad cætera vitæ ministeria, largas aquas à
 duodecim ferme passuum millibus ad arcem vsque perduxit. Insu-
 per Aërio Regi; ducta iam ad propagandam stirpem vxore, consu-
 lenti popularibus suis, & ædificandi æmulatione vehementer incē-
 so, rectas vias atque transuersas, & cæteram vrbs dimensionem
 summa eius voluntate descripsit. neque ipsum modò Regem, sed
 omnes peræquè incolas, omni officio & humanitate demētebatur.
 Ex quo apud barbaros tantum huic viro beneuolentiæ & venera-
 tionis accessit, vt eum æquè ac parentem cuncti obseruarent: ipse
 quoque Rex, & magistratus, nihil ferè grauioris negotii, nisi ex e-
 ius auctoritate susciperent. Per idem tempus, in Mauricis insulis
 archipirata quidam; haud contemnenda classe non modò gentem
 importunè vexabat; sed etiam Ternatensibus atque ad eò Lusitanis
 apertè minabatur. Aduersus id malū Galuanus caracoras aliquot,
 ab Tidorensi Rege commodatas, cum paucis Lusitanis & auxilia-
 ribus aliis misit Fernando Vinagrio sacerdote, viro impigro, expe-
 ditioni præposito; is, Christo duce ac præside, insignem ex hoste
 victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater, aliique multi occi-
 dione occisi, cæteri turpem in fugam auersi. Inde Vinagrius ad
 Mauricas res componendas adhibito studio: cum plerisque ex iis
 qui per metum a Christo paulo antè descuerant, in gratiam cum
 Ecclesia reduxit; tum alios quoque non paucos ad fidelium nume-
 rum aggregauit. Hanc latam ad eò victoriam, alia mox neque ma-
 gnitudine neque fructu inferior subsequuta. Iunci complures ab
 Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coëmendum caryo-
 phillum Molucas petebāt; Ea re cognita Galuanus, ne per huiusce
 classis aduentum Lusitana commercia turbarentur, caracoris vi-
 ginti quinque, Lusitanos haud amplius quadraginta, & auxiliares
 circiter quadringentos imposuit. Cum ea manu profectus Iacobus
 Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus, ad Amboinum oc-
 currit hosti; neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatiq̄ue ma-
 gna cum cæde barbari; & ex ipsis iuncis, aliquot in potestatem ve-
 nere. in iis tormenta complura, telorum vis ingens, & pecuniæ nō
 parum intentum est. Inde territis latè nationibus, victor Azeue-
 dius Amboini oram legens, accolæ maris vniuersos aut voluntate
 aut vi ad nomen Lusitanum adiunxit: iis qui Atiuam, Mâtelum, &
 Nuciuelem præcipua eius littoris habent oppida enixè petētibus,
 Christiana sacra per sacerdotes impertit. ac demum rebus è ser-

rentia gestis, magna cum præda Ternatem reuertit. Iisdem fere diebus, Galuani missu, Ioannes Focatia ad Papuas insulas delatus, consilio ac lenitate magis, quam viribus, regulos omnes ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani: præbitamque ab iis magnam comædatus copiam, incolumi classe Ternatem aduenxit. Hoc tam secundo rerum progressu, ne quid ad gloriam Galuani præfecturæ deesset, ex alia quoque parte ostium repente ingens Euangelio patuit. Macazar est insula, cuius modò meminimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas ferme ducentas excurrit; atque, ut aliarum ferme vicinarum, plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortalium oryza, sale, carnibus, pisce: in reliquos verò usus atque delicias, candida veste, sandalo, ebore, auro, margaritis: & quæ corporum firmitas & studium est gentis, valentissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, amibus ad euectionem subuectionemque; scinditur multis, qui è motana intorsus regione decurrunt. Ex hac insula germani duo fratres Ternate nuper baptismi sacramentum, sponse eodè & hortatore Galuano, susceperant, nouisq; de more nominibus Antonius Galuanus alter, alter Michaël vocabantur: ambo deinde cum in patriam reuertissent, Euangelio utrumque; prædicando, magnam popularium partem ad contemptum fictilium Deorum, ac miram in cupiditate nouarum ipsi quidem ac peregrinæ religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus iidem ad Galuanum gentis nomine haud ita grauatur recipiunt; atque ad conciliandam facilius societatem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adolescentes baptismi causa Ternatem adducunt. Periurcūda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares cōfestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cum ea gente & ireundam cum vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primū ad insulam Celebiorum appulit Geriganum. ibi clementer acceptus, Regem unam cum fratribus, coniuge, ac filio, itemque; è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorum seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omnium animi voluptate conuertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter, ipsum Regem nouo nomine Franciscum appellauit. duo & viginti dies in tam salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulam accessit; ac legens oram, denique ad insignem oppidum Siliganum haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias

duas,

duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangeli-
 cam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula
 baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna popula-
 riū turba Reges alii tres, Butuanus, Pimilanus, & Camigunus;
 illorum utriusque Ioannes, huic Franciscus inditum nomen. His re-
 bus peractis, à Mindanao Castris cum ad Macazares vela fecisset,
 aduersis repente ventis ac saeva tempestate pænè submersus, Ter-
 natem necessariò rediit, Macazarenfi expeditione in aliud tempus
 dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Do-
 mini, quamquam oppidò paucis ex infinita messe, manipulis; ad
 nouas operas comparandas diuino profus instinctu seminarium
 puerorum instituit. quod vnicum labenti Christianæ disciplinæ
 remedium, tanto deinde post Tridentina Synodus approbavit.
 In id Seminarium adlectos è variis nationibus adolescentulos in-
 dolis bonæ, qui matura dein ætate, in sua quisque patria Euange-
 lio insisterent; summa cura ac diligentia, quoad permitterent oc-
 cupationes, per se, perque suos, Christianis & litteris imbuebat &
 moribus. quin etiam, parentes barbaros, quo facilius desiderium
 ferrent, & verbis, & ubi res posceret, etiam donis, admirabili quadã
 benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus
 Nonnio Indiam regente per nouennium fuit. Eodẽ Pratore Nõ-
 nio primus ex Episcoporum numero, ad ecclesiasticam rem inspi-
 ciendam ordinandaque, Fernandus è Franciscana familia in In-
 diam venit: ibi cum cæteris functionibus, tum sacramentis præser-
 tim Confirmationis & Ordinis ritè ministrandis, nec non per sa-
 cras conciones & priuata colloquia Lusitanis ad disciplinam at-
 que ad officium reuocadis, ethnicis ad Christianã alliciendis fidẽ,
 Episcopale munus egregiè præstitit. nec dubium, quin multa & ab
 hoc vito & ab aliis in eo genere digna relatu & præconio gesta
 sint. Sed admodũ raræ tum quidem in iis locis fuerunt literæ: & si
 qui exstant scriptores, ii ferme institorum peregrinationes atque
 commercia, & ducum res bello gestas, ac domesticas plerunque
 dissensiones per otium explicant; Christianæ rei (quod caput erat)
 progressum, & in erudienda barbarie piorum labores & fortia fa-
 cta, quasi ab instituto aliena vel omnino prætereunt, vel mira bre-
 uitate perstringunt. Inter cæteros multa est mentio Zufolarini,
 quem ad Goam obsidendam, Albuquerque Pratore, venisse docui-
 mus. Is deinde, honõris & gratiæ causa Azedecan ab hero Idalcane
 appellatus, & aliquot insuper auctus vicis atque castellis, ad am-
 plas breui peruenit opes: ac Pondam vicum, de quo supra dixi-
 mus, ad multa opportunum, & vrbi Goæ imminentem, lata fossa

T 1 & egre

& egregii operis muro circumdedit. Veritus deinde propter interpositas offensiones, (qui Mahometanis Regibus ac tyrannis est mos) ne ab Idalcanis per calumniam omnibus bonis ac fortunis euerteretur, occultum foedus cum Nonnio Prætoris percussit, atque ad Lusitanorum animos demerendos, Bardesiana & Sallerana portoria, opimi & propinqui reditus, Ioanni Regi sponte assignavit. Missi confestim ab Goa exactores & scribae, fixo in illis locis domicilio, aduentitiae & insperatae pecuniae non exiguas colligebant summas. Haud ita multum dein effluxit temporis, cum Azedecan, vel purgatis, ut fit, suspitionibus, vel deprecatoribus apud Idalcanem adhibitis, pristinum gratiae locum recepit: demptoque metu, poenitere cepit hominem, proiectae sine causa tantae partis fructuum, & praualidae gētis in eas terras inductae. Multa visuntur apud Indos fanis daemonum adiuncta domicilia, non modò virorum, sed feminatum etiam, praesertim quae defuncto marito sese cremandas eundem in rogam inferre non ausae, (quam vetustissimam esse consuetudinem, & Propertius & Strabo demonstrant) metu deinde ignominiae, lucem & celebritatem hominum fugiunt, & remotis ab urbe locis intra septa quaedam inclusa, quod reliquum est vitae, in execrabili Satanae famulatu consumunt. Ex huic unum commodo situ, Lusitani Quæstores inuasent locum, de nomine cacodæmonis, cui dicatus erat, Bardor appellabatur. Eos inde, facta manu, duce Solimano barbarus pellere, & vestigia sibi vindicare frustra conatus, occasionem insuper Lusitanis praebuit, arcis egregiae, quam Raciolum appellat, in iisdem finibus extruenda. Tum verò Azedecan, auctis externo milite copiis, novè circiter millium summam explevit: in quibus cataphracti erant equites quinquaginta, leuioris armaturae duceri. Cum hisce copiis idem Solimanus Raciolum accessit primò: dein ad eliciendum in insidias Lusitanum reducto exercitu, duas inde leucas, circa montis cuiusdam flexum, occultè cōsedit. Interea excitus à Raciolanis Iohannes Pereria Goa praefectus, absente per eos dies Nonnio Prætoris, cum Indis mille, & Lusitanis quadringentis, quorum erant equites non amplius centum, extemplo Raciolum accurrit. inde, cupiditate certaminis ad hostem parum explorato, proeucti Lusitani, iniqua repente cernunt omnia, numerum peditum equitumque, naturam loci, corporum habitus. quippe, longè ab arce subsidioque, non modò cum multiplici, sed cum recenti adversario, fessis ac paucis praesertim instabat. Solimanus interim, ad circumeundos Lusitanos extenuata maiorem in sinu acie, pedites ab lateribus, cataphractos in medio, expeditos equites centenos in utroque cornu locauerat.

iamque

iamque promotis agminibus, adiacentum missilium, quæ ignea erāt
 pleraque, ventum erat; cum ex imminente periculo turbatæ Lusitanorum, præsertim auxiliarium, mentes; & insolitus quidam oculis animisque terror offusus. Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequitans; Quæ vos (inquit) noua formido, commilito-
 nes, quis præter consuetudinem horror inuasit? scilicet ex longa
 defatigatione, incommodo loco deprehensi, nec opinatam hostium multitudinem extimescitis. quasi verò nunquam adhuc, ex
 eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cum incolumes, tum victores etiam euaserimus. Nōne, qui rebus in asperis
 ad hæc usque diē nobis maioribusque nostris affuit Christus, nūc quoque præsens ac propitius fore putandus est? aut non idem hic est
 hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius toties in terga pugnaſtis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam arcem imposuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secundum
 immortalē Deum, in dextris ac virtute reponite. Nam de receptu, ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cædetur patenti cæpo
 fugacissimus quisque, prius quam fractis metu viribus ad mœnia
 Raciolana tanto interuallo perueniat. Inter hæc dicta, conspicuus intentos ad orbem claudendum hostes, Iordanem Freitam cum
 delectis equitibus triginta in cataphractos immittit. ipse cum pugnacissimis nouem, (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium
 cornua inter se coirent, in alterum ardētibus animis impetū dat. Et quamcunque in partem sese ferox iuuenum cōcitāt globus, perturbant hostiū signa, & maiorem quam pro numero edunt
 stragem: atque instantibus nuper, vltro ipsi pauorem ac trepidationē incuriunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in aersos incurrit. ita abruptū ab reliqua acie cornu,
 & solutis ordinibus, promiscuè geri capta res est. Et Lusitani sociique, cum inter pugnae fugæque consiliū aliquandiu trepidassent; pudore demum per ignauiam deserendi ducis, & mutuis inter
 se adhortationibus incitati, densata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendæ ignominia studio, valida facta imprefione, hostē impellunt
 primò; dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cum equitibus, ad proximum usque flumen acriter insequutus, latè cæcidit; cum quidem Canarini & Decanii, ne in fuga dignoscerentur, virētes ramos, quod sociorum Lusitani nominis erat insigne; capitum regumentis infererēt: ex hostibus, eo prælio præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati; è
 Lusitanis & auxiliariis icti, sagittis ferme, complures; ne vnus
 quidem

quidem (quod portentum simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentia, momento direpta. & Pereria, euidenter planè Dei superumque auxilio, cuius maximè fiducia inierat pugnam, memorabili parata victoria, spoliis diues & barbarica suppellectili, Goam reuertit; omni que obuiam effusa ciuitate, cum laudibus & cum solenni supplicatione ouans urbem introuit. At Azedecan, quamquam tristi nuntio percussus, non tamen idcirco abiecit belli consilia: quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties malè pugnarum erat, Carnabecum Turcam Asiaticum, virum & corporis robore & armorum arte præstantem, & sub eo præfectos octodecim ex eadem natione conduxit. ii cum octingentis equitibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profecti; rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turca præfecti, eo prælio ad unum omnes occisi. Neque tamen incruenta Lusitanis victoria fuit. promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas consultò occæcauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan, ab armis abscessit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanus traditam sibi vectigalium possessionem, haud sine magno prouentu, retinuit.

LIBRI DECIMI FINIS.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER VNDECIMVS.

VM hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Pratori fuit otiosa provincia. Is ingentem nactus naualem apparatus, quem decedens Lupus Vasæus partim Goæ partim Cocini reliquerat, ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebant, animum adjecit. ac primum idoneos homines, magnis præmiis inuitatos, mercatorum specie Diu ex urbe Goa præmisit: qui cuncta probè cognoscerent;